

plotinus

her ie yönelme aynı
zamanda Tanrı'ya
yönelmedir

Tanrı'yla mistik birleşmenin felsefesi:
Yeni Platonculuk

DESTEK YAYINLARI: 1587

FELSEFE: 71

PLOTINUS / HER İÇE YÖNELME AYNI ZAMANDA TANRI'YA YÖNELMEDİR

Yayına Hazırlayan: Turgut Özgüney

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü

Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştu

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak-Mesud Topal-Meltem Kökboyun

Destek Yayınları: Nisan 2022

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-629-3

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak

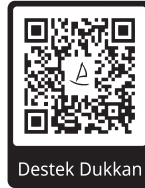
Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

Tel. (0) 212 613 30 06

Destek Dukkan

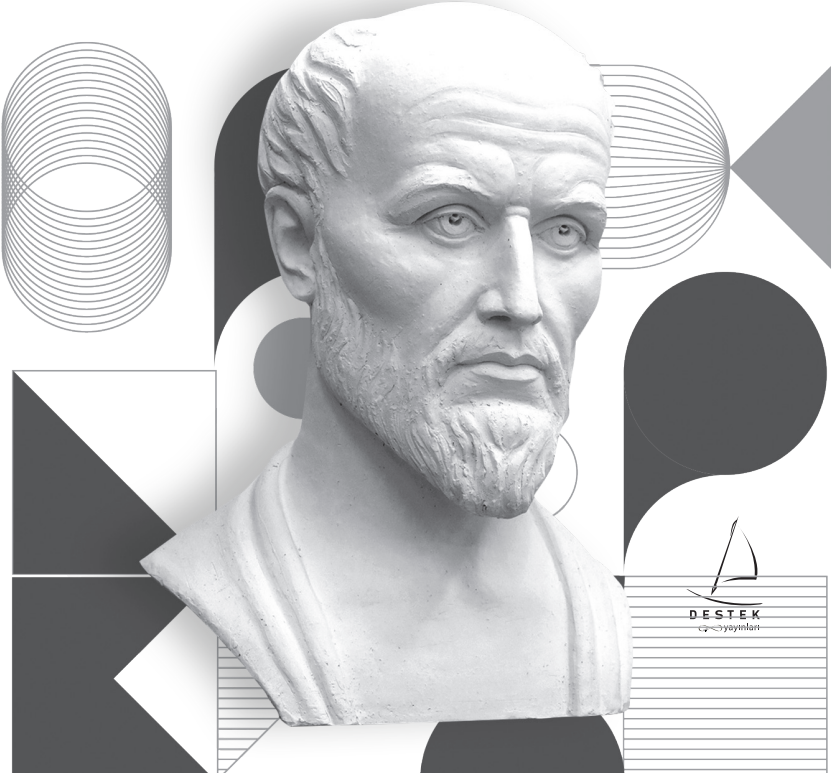

plotinus

her ie yönelme aynı zamanda Tanrı'ya yönelmedir

Tanrı'yla mistik birleşmenin felsefesi: Yeni Platonculuk

Yayıma Hazırlayan: Turgut  zg ney

DESTEK
Yayınları

Plotinus kimdir?

Plotinus'un yaşamını, dostu ve öğrencisi Porphyre'nin yazılarından biliyoruz. Ailesi Mısır'a yerleşmiş, Plotinus Likopolis şehrinde doğmuştur. Mısır o zamanlar Roma İmparatoru Septimus Severus'un egemenliği altındaydı. Plotinus 28 yaşına geldiğinde felsefeye ilgi duymuş ve birçok filozofu dinlemiş, fakat bir türlü tatmin olamamıştı. Sonunda aradığı öğretiyi İskenderiyeli Ammonius Sakkas'ta bulmuş ve onun yanından 11 yıl ayrılmamış, en yakın dostu ve öğrencisi olmuştur. Daha sonra İmparator III. Gordianus'un İran'a açtığı sefere doğu dinlerini öğrenmek üzere katılmış fakat Romalılar savaşta mağlup olunca Plotinus doğuyla ilgili tasarımlarından vazgeçmiş ve Roma'ya yerleşmiştir. Orada kurduğu felsefe okulunda ölümüne kadar aralıksız 25 yıl felsefe eğitimi vermiştir.

Plotinus Roma'da herkes tarafından sevilen ve saygı gören bir kişiydi. Kendisi Roma'da "Tinsel Direktör" olarak anılıyordu. Platon'a olan hayranlığı yüzünden okuluna "Yeni Platonculuk" adını vermiştir.

Dinleyicileri arasında pek etkin kişi bulunmaktaydı. İmparator Gallienus ve İmparatoriçe Saloninadan yakın ilgi görüyordu. Gallienus, bir ara Campania'da Platon'un cumhuriyetini kurması için Plotinus'a toprak vermeyi düşünmüş, fakat imparatorun yakınları onu bu isteğinden vazgeçirmişlerdi.

Plotinus hayatını kanaat ve perhiz içinde geçirdi. Çileciliği, coşkusu, kendini unutacak kadar araştırma-
lara dalmış olması, bütün öğrencileri üzerinde derin iz-
ler bıraktı. “Bir bedenim olduğı için utanıyorum” diyen Plotinus, portresinin çizilmesini istemez, doğum yeri ve soyağacıyla, yani bedensel hayatı ile ilgilenmez, “ma-
nevi hal” içinde yaşardı.

İmparator Gallienus öldürölünce Plotinus'un sağ-
lığı bozuldu, durumu kötüleşti. Ölürken kendisine ne
hal içinde bulunduğı sorulunca “İçimdeki Tanrısal tözü
azat etmeye uğraşıyorum” cevabını vermişti.

Plotinus'un mistisizmi İslam tasavvufuna da derin-
den etki yaptı. İbni Arabi ondan çok etkilenmiş, İslam
tasavvufunda onun öğretisi “İşrakîyye” adını almıştır ki
buna “Nurlanmak” (İllumusime) adı da verilir.*

Yunanlılar Plotinus'u, Numenius'un doktrininin be-
nimsemekle suçlamışlardı. Plotinus, bunlara karşılık

* Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 136; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 131, 132; Fernand Schwarz, *Kadim Bilgeliliğın Yeniden Keşfi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 185-187; Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 622, 623

verme görevini Amelius'e vermiş, o da bu konuda Porphyre'ye ithaf ettiği bir eser yazmıştır. Plotinus arkadaşları Erennius ve Origen ile birlikte Ammonius'un gizli öğretisini açığa vurmamak için sözleşmişlerdi. Fakat Erennius ve Origen sözlerinde durmamış, Plotinus ise verdiği sözü tutmuş, yalnız kendisine yöneltilen sorulara ve itirazlara cevap vermiştir. Plansız ve yöntemsiz, okunması güç, yarım cümle ve sözcüklerden ibaret olan eserlerini pek çabuk yazar, az uyur, yazdığını bir daha okumaz, anlatırken araya giren türlü engellere karşın yarım bıraktığı yerden tekrar başlayarak düşüncelerini tamamlardı. İfadesi bozuk fakat akıl yürütmede deha sahibi, hayal gücü son derece güçlü, inandıklarını ve düşündüklerini anlatan bir filozoftu. Porphyre bu eserleri üç bölüme ayırmıştır:

1. Porphyre Roma'ya gelmeden Plotinus'un yazdığı 21 kitap
2. Porphyre'nin Roma'da kaldığı 6 yıl içinde yazdığı 24 kitap
3. *Mutluluk, Kayra, Zihin, Zihnin Üstünde Olan ve Aşk* adını taşıyan 5 kitap

Ölümünden önce yazdığı 4 kitap daha vardı. Bunlar, *Şerrin Niteliği ve Kaynağı, Yıldızların Etkisi, İnsan ve Hayvana Dair, İlk Hayır ve Diğer Hayırlar*.

Plotinus 3. sıradaki 5 kitabı, o zamanlar Sicilya'da bulunan Porphyre'ye göndermişti. İşte *Enneades* (Dokuzluklar) adını taşıyan ünlü eser, bu 4 eserin içindeki kitapların dokuzlardan 6 kısıma ayrılmış olan bir külliyesidir. Porphyre'den başka Plotinus'un ölüm yatağında gözden geçirdiği ve Hekim Ostakius'tan kalan külliyat da Porphyre'ninkilerle aynıdır. Bunlar da 6 cilttir. Dokuz sayısının kutsallığına dayanarak sınıflanmış olan bu 6 cildin konuları şunlardır:

Ruhla bedenin ilişkisi ve ahlak.

Âlem sisteminin betimlenmesi, metafizik.

Kader, kayra, aşk.

Nefs.

Ruh.

Düşünceler ve sayılar sistemi, yani BİR, varlık.

Plotinus'un tüm bu eserleri rasgele yazmış olduğu, sistemsizliğinden bellidir. Fakat insandan Tanrı'ya kadar insan zihninin merak ettiği her sorunu geniş ve derin bir anlayışla incelemiştir. Plotinus geometri, aritmetik ve mekanik de biliyordu. Astrolojiyi de öğrenmiş fakat bunun hakikat açısından gerekli olmadığını fark ettikten sonra bu bilimi reddetmişti. Plotinus halk dininin mitolojik inançlarını akıl yoluyla yorumlamış, yıldızları incelemiş, Hıristiyanlığı OLİMPOS tanrıları olan Daimon'ları ihmal ettiği için eleştirmiş, gaip

haber vermeye çalışan kâhinlik, falcılık ve müneccimlik gibi sanatları reddetmiş, Mutlak BİR'e kendi içinde tapınmayı âdet haline getirmişti. Öğrencisi Amelius onu tapınağı götürmek istediğı zaman “*Tanrılar bana gelmelidir, ben onlara gitmem*” demiştir.

Plotinus, bir gün dersini dinlemeye gelen sınıf arkadaşları Origenus ve Longinus'u görmüş, Plotinus utanmış ve susmuş, bunun üzerine Longinus, derse devam etmesini Plotinus'tan rica etmiş. Plotinus, “*Kendilerine anlatılacak şeylerin hepsini bilen insanların önünde ders verilemez*” demiştir.

Zerdüş'tün yazılarının derin anlamını ve özünü Platon'un anlamadığını ileri sürenlere *Bilgicilere Karşı* adlı eserinde karşılık vermiştir.*

* Cemil Sena, s. 623-626

*“Ruhun kendine özgü
bir zekâsı vardır,
kendini anlama ve
kendiliğinden hareket
etme iradesine
sahiptir.”*

Giriş

Mistik felsefesiyle Yahudi, Hristiyan, Müslüman filozoflara ve gnostiklere yüzyıllar boyunca esin kaynağı olmaya devam eden Plotinus, öğretmeni Ammonius Sakkas'tan aldığı eğitim ve ilhamla metafizik spekülasyon (kurgu) ile mistik olarak yaşanmış olanın birliğini insanda uyandırabilecek en çarpıcı örneklerden biridir. Enneadlar'da kendinden önce gelen tüm felsefi akımları (buna Aristoteles de dahil) kucaklayan öğretisi birçok noktada Tibet Hikmeti'ne, "sessizliğin sesine" benzerlik gösterir. Hikmeti keşfetme tutkusunda olan nefslerin bütün şiirini ve diyaloglarını Plotinus'ta bulabilirsiniz.

Enneadlar "Bir"ın tezahürünün muhteşemliğini ve beşeri nefsi gerçek bir arınmayla "Bir" ile yeniden bütünleşmeye götüren uzun ve zorlu yolu bizlere tasvir eder. Plotinus'un öğretisi sakin ve sessiz İyonya (bugünkü İzmir ve Ege kıyıları) koyunda bulunan Eleusis'teki gibi "Misterler Ekolü" ile benzerlik gösterir. Sözleri Eleusis'in *Telesterion*'unda nefsin sembolü olarak gösterilen ve yere düşen buğday tanesi misali,

bireyselleşmenin karanlık ve gizli çabasının verimli ve yoğun sessizliğini taşır.

Plotinus yaşamı bir dramaya benzetir:

- Oyuncu makyajını değiştirir ve yeni bir role bürünür.
- Ölmek, bir oyuncunun kostümünü değiştirmesi gibi beden değiştirmesidir.
- Bir bedeni terk etmek, bir oyuncunun söyleyecek daha başka sözü kalmadığında sahneden çekilmesi gibidir.
- Ruh dışıldır ve sözü doğurabilen bir rahme sahiptir.
- Pagan tanrıça Afrodit göklerin Afrodit'idir. Burada ise "dünya" fahişesi olmuş Afrodit'tir. Yine de ruh daima bir Afrodit'tir. Bu Afrodit'in doğumunu ve onunla birlikte doğan Eros'u anlatan mittir.

Plotinus için önemli olan kendini tatmin etmek ve meraktan dolayı bilgiyi aramak değil, okyanusa doğru akan nehir gibi ölümsüzlük kaderini doğal olarak yerine getirmektir. Ölerken kendisine ne hal içinde olduğu sorulduğunda, "İçimdeki Tanrısal tözü azat etmeye uğraşıyorum" demiştir.

Turgut Özgüney

*“İnsanın amacı
her şeyin üstünde olan
Tanrı’yla mistik
bir birleşme olmalıdır.
İnsan bu yüce erdeme
Esime ‘Extasis’
yoluyla varır.”*

Tanrı'yla mistik birleşme

Eklampsis (esrime) Tanrı'yla mistik birleşme, akıldan daha üstün bir bilme aracıdır. Plotinus'a göre akıl, ikilikten kurtulamadığı için hakikati anlayamaz. Bir tarafta aklın kendisi, diğer tarafta aklın düşünceleri, kavramları vardır. Aklın ürettiği kuşkular, zanlar, üzüntü ve sıkıntılar vardır. Diyalektik akıl yürütme, akli ikilikte bırakır.

Esime esnasında çokluktan, bilinçten ve kişilikten kurtulan ruh, Tanrı ile birleşir. Bu hal “ölmeden evvel ölme” halidir. İslam inancında bu duruma “fenafillah” adı verilir. Erdemler, ruhun içsel nitelikleridir. Ebedi kanun Tanrı'dan çıkıp tekrar Tanrı'ya dönmektir. Eğer bu halin tam olarak bilincine varırsak, o zaman Mircea Eliade'nin de sözünü ettiği “Eve Dönüş Mitosu” daha anlamlı hale gelebilir.

Tanrısal nitelikler, nesnelerin idealarıdır. Nesneleri tümel olarak ifade ederler. Plotinus'un söylediğı *“Tanrı iyilikçi değildir, salt iyiliktir”* önermesi, iyilik tümelini ifade eder. Bu tümel, kendisini doğadaki tikeller aracılığıyla tekilleştirir dersek, Hegel'in aklını kullanmış oluruz.

“Salt Güzellik” demek, güzelliğın tümeli ya da “Güzellik İdeası” demektir. Bu durum; kendisini tikellerdeki tümel güzelliğı görebilen, ancak esrime halindeki Tanrısal bir bakışı gösterir ve insan o zaman “Aşk” yaşar. Buna Contemplation (Seyr-ü Temaşa) denir.

Plotinus'un, *“Bir'den uzaklaşan ışık yokluğın karanlığında söner”* deyişı, insanın dikkatini bu âlemden kurtarıp içindeki Tanrısal kıvılcıma, “Daimon”a yöneltmesi (döndürmesi) gerekliliğini gösterir.

Peki, ne olur da insan Bir'den uzaklaşır?

Bunu bize Sophia'nın düşüşü mitosunu anlatır.

Bu mite göre ruh; Tanrı'yı yukarıda semavi bir aşkla, dünyada ise sadece bayağı bir aşkla sever. Yukarıda semavi Afrodit, burada yani dünyada, bir dalkavuğa benzeyen halkın Afrodit'i haline gelmiştir. Fakat her şeye rağmen her ruh bir Afrodit'tir. Bu Afrodit'in doğumu ve Eros'un eşzamanlı doğumunu gösterdiği şeydir. Aşk ve Afrodit'in birbirinden ayrılmazlığı herkesin bildiğı şeydir. O halde ruh, bir bakirenin dürüst bir babayı masum bir aşkla sevmesi gibi birleşmek istediğı Tanrı'yı, tabiatının gereğı sever. Evlilik vaadiyle kandırılmış

bir bakire gibi doğum yapacak hale gelir. Ölümlü bir varlığın aşkından sonra zorla babasından ayrılır. Fakat bu zorlamaya karşı sadece nefrete sahiptir. Bu dünyanın kirlerinden arındığı ve babasına yeniden dönmeye hazırlandığı için sevinçlidir. Bu durumu bilmeyenlere gelince; onlar en çok sevilen varlıkla karşılaşmanın ne olması gerektiğini bu dünyanın aşklarına göre düşünürler. Burada sevdiğimiz objeler ölümlü ve dayanıksızdır. Sadece durmadan yer değiştiren hayaletleri seviyoruz. Onları gerçekten seviyoruz. Oysa onlar aradığımız iyilik değildir. Aşkımızın gerçek objesi yukarıdadır. Bedenle dağılıp gitmeyi bırakarak O'nunla birleşebilir, O'ndan payımızı alabilir ve gerçekten O'na sahip olabiliriz.

Gören, söylediğini bilir. Ruh, O'na yaklaştığı zaman başka bir hayata sahip olduğunu, O'nun yanında olduğunu ve O'na katıldığını bilir. Bu durumda ruh, gerçek hayat verenin orada olduğunu ve artık hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını bilir. Sadece O'nunla yetinmesi gerekir. Bu durumda bizi başka varlıklara bağlayan bağları zayıflatıp, kendimize geri çekiliriz. Bu durumda tüm varlığımız Tanrı'yla ilişki içindedir. *Böyle vizyonlara sahip olmaya izin verildikçe dünyada bile O'nu ve bizzat kendimizi de görebiliriz. Saf bir ışık, hafif ve ağırlıksız bir varlık oluruz veya daha çok ağırlığın altına yeniden düşünceye ve bu çiçek soluncaya kadar aşkın kucakladığı bir Tanrı oluruz.*

O zaman insan niçin yukarıda kalamaz?

Bunun nedeni dünyadan henüz tamamıyla kurtulamayışımdır. Fakat temaşanın sürekli olacağı ve bedenden gelen engelin bulunmadığı bir an gelecektir.

Bizim gören parçamız, bu engel tarafından kösteklenen parçamız değildir. Bu parçamız temaşa etmeyi bıraksa bile belirlenimlerinden, kanıtlardan ve ruhun kendisiyle bir diyalogundan ibaret olan bilimsel bilgi vasıtasıyla onun faaliyeti ortaya çıkar. Görme fiili ve yeteneği artık zekâ değildir. Onlar objelerinden olduğu kadar zekâdan da daha iyidirler. Çünkü ondan daha önce ve üstündürler. Temaşa anında insan bir başkası olur. Artık kendisi değildir. Yukarıda onun kendinden hiçbir şey temaşaya yardım edemez. Her şey objesinin malıdır. O kendi merkezini evrensel merkezle çakıştırmış gibi objesiyle bir olur. Hatta bu dünyada birbirleriyle karşılaştıkları zaman onlar tek bir bütün olurlar. Sadece ayrıldıkları zaman iki olurlar. Bunun için temaşanın ne olduğunu ifade etmek güçtür. Temaşa ettiğimiz zaman onu kendimizden farklı değil, fakat kendimizle birleşmiş gördüğümüz halde objenin bizden farklı olduğunu nasıl açıklayabiliriz?

Misterlerde söylenen şey şudur: *“Tarikata girmeyenlere hiçbir şey ifşa edilmemelidir. Çünkü Tanrı'yı bizzat görme hakkına sahip olmayan kişiye O'nu göstermeye hakkımızın olmayışıdır.”* Yukarıda artık iki şey olmadığı için, gören süje görülen veya görülenden çok onunla birleşen objeyle bir olduğu için, eğer objeyle bu birleşmeyi daha sonra hatırlarsa, bu halin kendimizde bir imajına